Bokanmeldelser

Sturla Sagberg: *Holistic Religious Education – is it possible? The complex web of religion, spirituality and morality. Research on Religious and Spiritual Education volume 8 Münster: Waxman forlag 2015 168 sider. (ISBN 978-3-8309-3318-2) (Ebook-ISBN 978-3-8309-8318-7)*

AV RUNE ØYSTESE

Førstelektor ved NLA Bergen

Holistic Religious Education – is it possible? er en viktig bok! Ikke bare for religionspedagoger, men for alle som underviser barn, eller som på annen måte har interesse for barns oppdragelse. Sagberg tar utgangspunkt i erfaringene fra sitt arbeid ved Dronning Mauds Minne Høgskole, der fokuset er forskning og utdanning rettet mot barnehagene. Men han har i boken like mye fokus på undervisning i skolen. Også trosopplærere og andre som arbeider med religiøs opplæring i menigheter og organisasjoner, vil kunne hente mye nyttig lærdom fra denne boken selv om den konfesjonsbundne opplæringen ikke har hovedfokus.

Boken er et ambisiøst prosjekt. På slutten av boken beskrives en holistisk religionsundervisning. Den blir beskrevet som

en kunst: "an art (that) has to explore both children's universe of meaning and alternative approaches to religion, not to neglect or downplay the significance of one's own culture and theory, but in an effort to stay close to the subject matter of education while balancing knowledge, commitment and criticism." (s.155)¹

Selv om prosjektet er ambisiøst, så gjør Sagberg den holistiske undervisningen både ønskelig og kanskje også mulig fordi boka er rik på gode teorier, og særlig begynnelsen har gode eksempler fra undervisning/opplæringsshverdagen.

Slik jeg leser boka, er den rettet mot all undervisning som har religion som tema, og derfor vil den først og fremst være et vesentlig bidrag til en gjennomtenkning av religionsundervisning i barnehage- og skolesammenheng. Sagberg argumenterer for at religionsundervisningen i skolen skal hjelpe elevene til å skape mening i sitt eget liv, slik også annen undervisning skal gjøre. "Meaning-making" er et hovedord for Sagberg. Å hjelpe barn når de søker mening i virkeligheten, krever mer av skolen enn kunnskapsformidling. Blant annet må religion og livssyn presenteres som aktuelle bidragsyttere som kan gi svar til denne søken. Sagberg skriver at: Religionsundervisningens "materiale

¹ Sitatet er vanskelig å oversette til norsk, men innholdet er at en holistisk religionsundervisning må hjelpe barn å skape mening, må ha forskjellige tilnærminger til religion, ha plass til den kultur barnet vokser opp i, og teorier (om religion, barn og kultur). Alt dette mens en har fokus på innholdet (pensum) i en balanse mellom kunnskapen (om religionene), utfordringen (fra religionene) og kritikk (av religionene)

kan naturlig stimulere til en undring som kan gi en bevissthet som for noen kan gjenkjennes som tro, for andre ikke." (s130) (min oversettelse). Dette kan synes kontroversielt, men jeg synes forfatteren argumenterer godt for at slik må det være, hvis religioner og livssyn skal tas på alvor som livssyn. Og ikke minst, hvis barna skal tas på alvor som mennesker med behov for svar på sine eksistensielle spørsmål.

Holistic Religious education – is it possible? er delt i to. I den første delen er fokuset på barnet og teorier om barn og åndelighet.

Barn blir presentert som selvstendige tenkere med behov for hjelp til å få orden på sine tanker. I denne første delen er det flere utsagn om hvor viktige de voksne er i denne prosessen. Én slik oppfordring er: *"(barna) ... vil spørre etter voksne som ikke trekker seg fra ansvaret de har til å utforske verden sammen med barna og introdusere dem for en rik kultur av fortellinger, steder å besøke og tid til å reflektere"* (s.39) (min oversettelse). Boka er en vekker for voksne i kontakt med barn som kan ha lett for å trekke seg og bli upersonlige når temaet er religion og livssyn. Boka er et kall til å være med barna i deres søken etter sannhet og mening, og gi veiledning og materiale i denne søkingen.

I denne første seksjonen er det eksempler på barns refleksjon, men også presentasjoner av tenkere og forskere som har arbeidet med barns åndelighet. Det er også plass til en grundig gjennomgang av barneteologiens mangfoldighet. Sagberg gir en bred og grundig gjennomgang av akademisk tenkning om barn og spiritualitet. Han legger også et godt grunnlag for å forstå behovet barn har for at også religionsundervisningen bør handle om å hjelpe dem i deres søken etter livstolkning og livsmestring, slik all undervisning bør. Den andre delen vender blikket mot undervisningen. Hvordan kan undervisning i reli-

gion, livssyn og etikk ta vare på barnas behov for undring og gi hjelp til å skape mening. Samtidig skal denne undervisningen møte utfordringene fra et sekulært og pluralistisk samfunn. Det er krav til åpenhet, toleranse og at alle barn, uansett bakgrunn, skal få sine behov møtt. Krav som noen ganger kan oppleves innbyrdes motsetningsfulle. "Undring" blir et hovedord for hvordan denne utfordringen kan løses. Undring har fått sitt eget kapittel, og beskriver en viktig side av en holistisk religionsundervisning. Andre hovedtema i denne delen av boken er åndelig utvikling og hvordan en forholder seg til religion som kultur. Siste kapittel i andre hoveddel er oppsummeringen av hele boken. Sagberg nevner 8 prinsipper for en holistisk opplæring og 9 grunner til at all undervisning generelt, og religiøs undervisning spesielt, kan ses som en pilgrimsvandring. Til slutt får vi beskrivelsen av holistisk undervisning som er referert i begynnelsen av denne presentasjonen.

For å få mest mulig ut av boken kan det være smart å lese avslutningskapitlet (kp.9) først. Det gir en oversikt over de konklusjonene Sagberg trekker av sin behandling av de forskjellige emnene han er inne på. Det kan også være lurt å lese sammendragene til hvert av de andre kapitlene før en leser igjennom kapitlene. Det var ikke alltid jeg hadde fått med meg poengene jeg fant i sammendragene ved første gjennomlesing. Det kan skyldes at boka er skrevet på engelsk. Det er ikke veldig avansert språk, men ordforrådet er stort nok til at det kan være greit å ha tilgang på en ordliste hvis en ikke er vant til å lese fagbøker på engelsk.

Men ikke la språket hindre deg i å lese denne boken. Den gir viktig refleksjon om religionens plass i skolen og oppdragelsen. Den gir god oversikt over forskning omkring barn, åndelighet og undervisning, og den gir

viktig inspirasjon til å møte barn og seg selv i en søken etter mening. Barna våre har rett til å få hjelp til en åndelig utvikling, og *Holistic Religious Education – is it possible?* kan hjelpe til å få bedre grep om mangfoldet i denne utfordringen.

Hennum, B. A. og Østrem, S. (2016)
Barnehagelæreren som profesjonsutøver.

Oslo: Cappelen Damm. (138 sider).

AV ASBJØRN HIRSCH

Tidl. rektor og 1. amanuensis i pedagogikk og RLE ved Dronning Mauds Minne.

Boka er skrevet av Bernt Andreas Hennum, som er høyskolelektor ved høyskolen i Sørøst-Norge, og av Solveig Østrem, som er professor ved høyskolen i Lillehammer.

Utgangspunktet for forfatterne er at de bestemmer *barnehagelæreryrket som en profesjon*. Tidligere ble profesjonsbegrepet avgrenset til yrker som krever en lang og spesialisert utdanning, og som kvalifiserer for et yrke som har monopol på sitt fagfelt. Eksempler på dette er leger, jurister, prester og psykologer. Yrker som krever kortere utdanning, som lærere, sykepleiere, og sosionomer, ble kalt semiprofesjoner. Forfatterne utvider profesjonsbegrepet til å gjelde personer med 3-4 års utdanning fra høyskole eller universitet, som har mandat til å ta seg av bestemte oppgaver for fellesskapet. Ved å bruke en slik vid definisjon av profesjonsbegrepet kan de inkludere barnehagelæreryrket. En av forutsetningene er at det finnes en form for *spesialistkunnskap* som bare barnehagelærere har. Forfatterne bruker to argumenter for å begrunne at slik kunnskap finnes. Barnehagelærerne har "et trenet blikk til å se pedagogiske situasjoner i barnehagens hverdag", og yrket har stor grad av "kompleksitet". For å eksemplifisere kompleksiteten, må en barnehagelærer ofte løse "oppgaver som krever nærhet og tilstedeværelse for ett eller flere barn, samtidig med at hun må planlegge eller utføre andre pedagogiske oppgaver".

Forfatterne mener at "barnehagelæreren har ansvar for å forvalte et samfunnsmandat på grunnlag av fagkunnskap og etiske verdier". De har utviklet *en modell for profesjonsutøvelse* der "forholdet mellom politikk, kunnskap og etikk sammenlignes med sidene i et triangel. De tre sidene i *profesjonstriangelet* er likeverdige, de griper inn i hverandre, og det kan oppstå spenninger mellom dem".

Det ene hjørnet i triangelet er kalt "*kunnskapen, faget, pedagogikken*". Her er barnehagelærers fagkunnskap i fokus. Hun må ha "tilstrekkelig kunnskap om danning, omsorg, lek og læring, ha ferdigheter til å anvende sin generaliserte kunnskap i ulike, ikke generaliserte situasjoner og forvalte sin kunnskap og sine ferdigheter på en etisk forsvarlig måte". Kunnskapsgrunnlaget er heterogent. Det vil si at det er satt sammen av elementer fra flere forskjellige vitenskapelige disipliner. Det kan inneholde taus kunnskap. Det vil si at fagspråket også må romme det "upåaktede, intuitive og det som det ikke er så lett å legge merke til".

Tankegangen i fremstillingen går fra å redegjøre for hva som er barnehagelærers kunnskapsgrunnlag, til å reflektere over hvordan slik kunnskap skal anvendes i yrket, om hva *kunnskapsbasert profesjonsutøvelse* innebærer. Det er særlig rammeplanen for barnehagen som gir retning til barnehagelærers arbeid. Formålet for arbeidet er dobbelt, "ha lojalitet til og solidaritet til barna" og "forme barna ut fra bestemte verdier". Arbeidet skal være forskningsbasert. Forfatterne har en omfattende og interessant fremstilling av hva det innebærer. Forskningsbasert kunnskap er i stor grad basert på naturvitenskapelig rasjonale. Forfatterne innvender at evidensbasert kunnskap er utilstrekkelig overfor kunnskap om temaer som omsorg, danning, lek og vennskap. De hevder at faren kan være at man blander pedagogisk teknikk og etisk praksis.

En konsekvens kan være at barn mister sin status som subjekt.

I tillegg til evidensbasert kunnskap trenger en barnehagelærer erfaringsbasert kunnskap. Forfatterne kaller slik kunnskap for "*faglig dømmekraft og profesjonelt skjønn*". Selv har jeg ofte blitt imponert over hvor trygt og sikkert mange barnehagelærere handler i ulike situasjoner med barn og andre voksne.

Det andre hjørnet i triangelet kaller forfatterne for *etikken og verdigrunnlaget*. Profesjonsetikken henter sin kunnskap fra to områder, fra den normative etikken og fra barnehagen som profesjonsfelt, som kan utgjøre grunnlaget for empirisk etikk. Forfatterne presenterer tre viktige etiske tradisjoner, *pliktetikk, konsekvensetikk og dydsetikk* og viser hvordan disse måtene å reflektere etisk på kan anvendes i ulike samspillsituasjoner i barnehagen. Dessuten blir *nærhetsetikk*, som tar utgangspunkt i aktuelle situasjoner som barnehagelæreren møter i sin hverdag, nevnt. Forfatterne sammenfatter hensikten med en profesjonsetikk slik: "De normative etiske teoriene kan hjelpe oss til å ta bedre beslutninger. Barnehagelæreren må ofte ta avgjørelser basert på skjønn og profesjonell dømmekraft der konteksten er uoversiktlig og kompleks og der handlingsrommet er lite". Teksten gir en teoretisk fremstilling av profesjonsetikk. Jeg savner noen praksisnære eksempler på etiske dilemmaer.

Forfatterne drøfter *barnehagens verdigrunnlag*. Utgangspunktet deres er å bestemme *pedagogikk som etisk praksis*. En slik måte å forstå pedagogikk på avgrenser seg fra en pedagogikk som "reduseres til teknikk som kan brukes til å forme barnet". Barnet må betraktes som *et aktivt og handlende subjekt* og ikke som et objekt eller som en gjenstand for pedagogers "tekniske praksis".

Det tredje hjørnet i triangelet har fått betegnelsen *Politikken: samfunnsmandatet*. Perspektivet her gjelder særlig hvordan man blir en profesjonell barnehagelærer, og om rammene for yrkesutøvelsen. Forfatterne bruker dannelsbegrepet for å beskrive den prosessen som foregår når en person blir førskolelærer. De er redd for at dannelsprosessen kan bli en autoritær prosess der man blir formet av andre enn seg selv. Derfor foretrekker de å kalle tilegnelsen av en profesjon som barnehagelærer for en *selvdanningsprosess*. Evnen til kritisk refleksjon og deltagelse i den faglige offentligheten er viktig i denne prosessen. Den kompetansen som en barnehagelærer må ha, ligger på 3 nivåer. Det er kompetanse knyttet til handlinger i praksis, det gjelder kompetanse til å planlegge og evaluere praksis, og det gjelder kompetanse til å ta i bruk resultater fra forskning og helst også kunne delta i forskningsarbeid. Slik kompetanse gjør det mulig for en barnehagelærer å delta i *den faglige offentligheten*. "Siden barnehagelæreren har førstehåndskunnskap om hva som foregår i barnehagen og er sakkyndig innenfor barnehagepedagogikk, er det helt nødvendig for samfunnet at barnehagelærerne bidrar i offentligheten med kvalifiserte synspunkter".

Boka avsluttes med et kraftfullt (og nødvendig) innlegg mot økt offentlig styring og kontroll av barnehagens virksomhet. "Politikken eser ut over "sitt" område, og profesjonen settes under press". For å begrunne et slikt syn viser forfatterne blant annet til en undersøkelse av planer for barnehagen i et utvalg av kommuner. I kategorien "påfallende nærværende" fant man standardisering, målbarhet, resultater, service, styring, planer og beslutninger. I kategorien "påfallende fraværende" fant man lek, omsorg, kreativitet, praktisk-estetiske fag, danning, ansvar,

ledelse, kunnskap, kompleksitet, etikk, medvirkning og demokrati. "Det handler mer om å *utføre* gitte oppgaver enn å *utøve* et profesjonelt arbeid". Lojalitet mot offentlig pålegg kan komme i konflikt med hva en barnehagelærer mener er til barnas beste. En barnehagelærer har to former for ansvar. Det dreier seg om *profesjonelt ansvar* (responsibility); "... at vi som samfunn har tillit til at profesjonsutøvere handler ut fra pålitelig kunnskap og moralsk dømmekraft". Dessuten dreier det seg om *profesjonell regnskapsplikt* (accountability); "... et ansvar pålagt av andre og en plikt til å levere resultater i henhold til forutbestemte mål". Balansen mellom disse to formene for ansvar er forrykket. "De siste årenes styringstendenser i skole og barnehage har ført til mer styring, mer kontroll og mindre tillit. Mangel på tillit gjør det vanskelig å være profesjonsutøver".

Barnehagens verdigrunnlag er mange-sidig og består av flere verdier. Forfatterne nevner: likeverd, anerkjennelse, selvbestemmelse, medbestemmelse, solidaritet, medvirkning, deltagelse og demokrati. Jeg savner en annen måte å tenke på om barnehagens verdigrunnlag. Slik jeg ser det, kunne det være mer naturlig å starte med å presisere verdigrunnlaget som et kristent og humanistisk verdigrunnlag, og så avlede alle de flotte verdiene som forfatterne nevner.

Teksten gir en teoretisk fremstilling av profesjonsetikk. Jeg savner noen praksisnære eksempler på etiske dilemmaer. Den handlingsberedskapen forfatterne har tilegnet seg, bygger nok på forskningsbaserte resultater, men også i stor grad på erfaring. Jeg savner også en grundigere fremstilling av hva forfatterne legger i faglig dømmekraft og profesjonelt skjønn.

Forfatterne legger stor vekt på at å tillegne seg en profesjon som barnehagelærer

er en innenfrastyrt prosess. Selv mener jeg at denne prosessen er både innenfra- og utenfrastyrt. Kombinasjonen av modellæring og kritisk selvdanning vet jeg av erfaring gir gode resultater. Et slikt dobbelt perspektiv kunne vært bedre vektlagt i fremstillingen.

Tidspunktet er meget godt egnet til å trekke fram barnehagens verdigrunnlag og å minne om at pedagogikk er etisk praksis og ikke bare ulike teknikker. I mars la regjeringen fram en stortingsmelding om barnehagen, og etter hvert vil det vel komme en ny utgave av rammeplanen. Hvilke verdier man vil bygge virksomheten i barnehagen på i årene som kommer, blir det spennende å se.